

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ПРОФІЛЬНИХ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

При проектуванні змісту лекційних, практичних, семінарських занять у коледжі слід виходити з того, що вони мають різні результати навчання. Основними результатами навчання на практичному занятті є формування компетентностей майбутнього фахівця, які необхідні йому подальшій навчальній діяльності з метою оволодіння циклу професійних дисциплін.

З усього різноманіття вищезначених проектом Тюнінг загальних компетентностей постає нагальне питання інструментів їх формування у студента-медика. З погляду педагогіки та психології фахової передвищої медичної освіти такими інструментами формування даного переліку компетентностей виступають такі дидактичні категорії як – педагогічні

методи навчання та викладання, а перевіркою ефективності сформованості тої чи іншої компетентності виступає категорія – оцінювання.

Саме тому при проектуванні навчальних занять на основі компетентісного підходу варто враховувати наступні реперні точки:

1. Визначення переліку компетентностей, які формулюють у термінах результатів навчання.
2. Вибір раціональних педагогічних методів навчання, які забезпечують формування компетентностей.
3. Визначення методичного забезпечення (навчальних завдань) педагогічних методів на занятті з врахуванням специфіки дисципліни.
4. Визначення критеріїв оцінки результатів навчання студентів, визначення рівня їх компетентності.

Саме такий інтегрований підхід до проектування навчальних занять дозволить комплексно підійти до формування професійних вмінь, навичок, здатностей, клінічного мислення та загалом професійної компетентності фахівця.

В попередніх розділах вище було зазначено, що результати навчання студентів формулюються у термінах знань, вмінь, здатностей та компетентностей. Саме тому варто зробити акцент на даних дидактичних категоріях.

Результатом навчальної діяльності студента є оволодіння професійними знаннями, вміннями, навичками, здатностями та компетентностями необхідними для успішної реалізації діяльності лікаря. Визначення результатів навчання є одним із головних питань, від вирішення якого залежить методика викладання профільної дисципліни.

Під **методикою викладання профільної дисципліни** ми розуміємо методичну організацію навчального заняття з *планування,*

організації, стимулювання, контролю та регулювання навчально- пізнавальної діяльності студентів з обов'язковим аналізом її результатів.

Планування передбачає підготовку до проведення навчального заняття, визначення результатів навчання студентів відповідно до теми заняття, підбір раціональних педагогічних методів навчання, розробку відповідних навчальних завдань, визначення засобів навчання та методів контролю. Вектором при плануванні навчального заняття є правильне визначення викладачами результатів навчання студентів, які, нагадаємо, включають перелік: знання, вміння, навички, здатності та компетентності студента. Тому методична підготовка викладача передбачає здатність визначати результати навчання студентів відповідно до класифікації Б. Блума у

когнітивній, афективній та психомоторній сферах.

Організація полягає в організації власної діяльності викладача під час заняття та діяльності студентів. Викладач ставить перед студентами навчальні завдання, створює сприятливі умови для їх виконання, чітко розподіляє функції між ними на практичних заняттях.

Стимулювання навчально-пізнавальної активності студентів здійснюється викладачем шляхом застосування різноманітних методів і прийомів: використання цікавих прикладів, розкриття практичної значущості навчального матеріалу для майбутнього фаху, міждисциплінарна інтеграція, опора на практичний досвід тощо.

Сутність *контролю і регулювання* полягає у спостереженні за діяльністю студентів. Контроль у формі поставлених запитань, навчальних завдань дає змогу виявити рівень оволодіння студентами знань програмового матеріалу, опанування відповідними практичними вміннями та навичками, здатностями, клінічним мисленням, а також з'ясувати недоліки і складнощі процесу навчання. Це допомагає своєчасно вносити

необхідні корективи і регулювати процес навчання додатковими поясненнями, виконанням відповідних навчальних завдань тощо.

Контроль досягнень студента завершує процес учіння. Здійснюють його на основі отриманих через контроль результатів. Під час аналізу виявляють рівень знань фактичного матеріалу, здатність використовувати їх у практичній діяльності з фаху. Аналіз передбачає зіставлення особистих результатів студентів з попередньо виокремленими результатами навчання.

В зв'язку із запровадженням нових стандартів вищої медичної освіти на компетентнісних засадах постає питання перегляду традиційних правил постановки навчальних цілей заняття (за В. П. Беспальком) та перехід на результати навчання (за Б. Блумом). Тобто це відхід від діяльнісного піходу з формування лише професійних вмінь та навичок, та обов'язковий вихід на рівні мислення.

Нагадаємо, що під **навичками** у фаховій передвищій медичній освіті розуміють професійні дії, що шляхом повторень, тренінгу стають автоматизованими. Професійна діяльність сучасного медичного працівника вимагає оволодіння широким спектром навичок: *сенсомоторних* (рухових навичок хірурга, стоматолога, акушера: пальпація, перкусія, накладання пов'язок, рухові навички невідкладної допомоги, догляд, масаж), *перцептивних* (зорове визначення клінічних ознак, диференціація звуків, пов'язаних з роботою серця та легенів у корні та патології (аускультация), пальпація, перкусія) та *інструментально-розрахункових* (вимірювань та розрахунки за відомими формулами та алгоритмами: мікроскопія, тонометрія, акушерські вимірювання, розрахунки дози лікарського засобу тощо).

Професійні навички є відносно простими професійними діями, що входять в структуру вмінь. Термін **вміння** розуміється як здатність

оперування складною системою теоретичних знань і практичних навичок

у вирішенні достатньо складних, нетипових, нестандартних професійних задач. Вміння – це знання та навички в дії (Г.С. Костюк).

В руслі запровадження навчання на засадах компетентнісного підходу в практичний обіг вищої медичної освіти вводиться відносно нове поняття *«здатностей»*, яке ми трактуємо як складне новоутворення багаторівневої структури особистості майбутнього фахівця, основу якої складають знання, вміння, навички, особистісно значущі та професійно важливі якості, і в

сукупності забезпечують потенційну можливість виконання ним майбутньої професійної діяльності..

Процес формування компетентності студента-медика передбачає наступні етапи:

Перший етап – можливість відтворювати знання без підказки, розв'язувати поставлені задачі за зразком (алгоритмом). Визначає компетентність студента, як *знати*

Другий етап – розвиток навички на основі засвоєних знань, застосування їх в стандартних, типових ситуаціях. Визначає компетентність студента, як *розвиток навичок*

Третій етап – розвиток умінь, доведення навички до автоматизму в стандартних і нестандартних ситуаціях. Визначає компетентність студента, як *розвиток умінь*

Четвертий етап – розвиток здатності студента застосовувати в діяльності знання, вміння, навички, особистісно значущі та професійно важливі якості в їх сукупності. Визначає компетентність студента, як: *здатність застосовувати в діяльності*

До **особистісно значущих якостей (ОЗЯ)** студента-медика віднесемо:

- толерантність
- емпатійність
- доброзичливість
- відповідальність
- комунікативність
- контактність
- спостережливість
- здатність викликати довіру
- здатність до творчості
- креативність

До **професійно важливих якостей (ПВЯ)** студента-медика віднесемо:

- здатність до клінічного мислення
- здатність до критичного мислення
- дослідницькі вміння.

Актуальність формування клінічного мислення визначається специфікою професійної діяльності молодшого медичного бакалавра. А саме те, що вона включає в себе наступні операції та дії: складання плану ⁶⁶обстеження хворого з урахуванням необхідного і достатнього обсягу отриманих даних і оптимальною послідовністю заходів обстеження; збір, аналіз і оцінка анамнестичних даних; вибір і здійснення адекватних методів обстеження; аналіз і оцінка даних клінічних, лабораторних та інструментальних методів дослідження тощо. У лікувальну діяльність входять: надання першої медичної допомоги при невідкладних станах; визначення показників до екстреного хірургічного чи терапевтичного втручання; складання плану обстеження; встановлення тактики надання допомоги; визначення показань і протипоказань до різних методів лікування тощо. Профілактична робота передбачає: виявлення та усунення патогенних факторів середовища і людського організму, проведення превентивних і оздоровчих заходів, диспансеризацію тощо.

Все це є свідченням того, що діяльність лікаря проходить в умовах мінливих вихідних даних (симптоми можуть з'являтися і зникати, поєднуватися у різних комбінаціях), дефіциту часу і місця знаходження. При цьому лікар повинен змодельовати цілісну картину захворювання, встановити і проаналізувати причини, умови і механізми його виникнення, розвитку і лікування.

Тому потрібно розвивати клінічне мислення у студентів, в основі якого лежать мисленнєві

дії (судження, умовиводи), операції (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація та інтуїція), які в інтеграції формують клінічну мисленнєву компетенцію, що дасть можливість виділяти головне, узагальнювати, систематизувати, диференціювати поняття, інтуїтивно оцінювати інформацію, встановлювати необхідність лабораторного та інструментального дослідження з метою швидкого й точного виставлення діагнозу, яка свідчить про здатність студента до діагностичного, лікувального і профілактичного мислення.

Знання викладачами важливості формування клінічного мислення у студентів значно допоможе інтенсифікувати процес їх навчання і перетворити його на самостійне, творче мислення.

Дослідники [1] стверджують, що клінічне мислення можна формувати лише в умовах клініки, на яку студент-медик потрапляє на третьому курсі, вивчаючи деякі клінічні дисципліни. Чи можуть фундаментальні кафедри (біології, анатомії, фізіології, гістології, біохімії тощо) та соціально-гуманітарні (філософії, історії медицини, українознавства тощо) формувати клінічне мислення за відсутніх клінічних умов? Зазначимо так, що завданням означених циклових комісій є формування так званого пропедевтичного мислення студента-медика, яке є мисленням найвищого порядку, важливою особистісно значущою якістю, що передбачає творче саморозкриття в навчально-професійній діяльності, віднайдення конструктивних способів розв'язання типових, нетипових, непрогнозованих ситуацій та виявляється в унікальності та оригінальності цієї діяльності. Це дозволить комплексно підійти до процесу навчання студентів медиків.

Який же підхід до формулювання результатів навчання? Міжнародний проект Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING), який базовим при створенні стандартів вищої освіти, послуговується класифікацією результатів навчання, розробленою під керівництвом Б. Блума для когнітивної або пізнавальної сфери (B. S. Bloom, 1956, Anderson, 2001), ціннісної, афективної або емоційної сфери (W. Krathwohl, 1964) та психомоторної або маніпуляційної сфери (E. H. Simpson, 1966, R. H. Dave, 1967, S. R. Kibler, 1970, A. J. Harrow, 1972). Класифікація – ієрархія результатів навчання (навчальних цілей), сформульованих у діяльнісних термінах (дієсловах). Класифікація є загальноприйнятою в міжнародному освітньому середовищі.

⁶⁶ **Класифікація в когнітивній (пізнавальній) сфері**

Запам'ятовування, знання (*Remembering, Knowledge*) – здатність запам'ятовувати або відтворювати факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи цілісні теорії тощо)

Розуміння (*Comprehension, Understanding*) – здатність розуміти та інтерпретувати вивчене. Це означає уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворити словесний матеріал у, наприклад, математичні вирази; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань.

Застосування (*Applying*) – здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях, наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних задач.

Аналіз (*Analysing*) – здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних.

Синтез (*Synthesis, Stворення, Creating*) – здатність поєднувати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю.

Оцінювання (*Evaluation, Evaluating*) – здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі.

Для формулювання результатів навчання використовуються такі дієслова:

Знання	називати, впорядковувати, збирати, визначати, описувати, знаходити, перевіряти, дублювати, помічати, складати список, повторювати, відтворювати, показувати, казати, установлювати зв'язок тощо.
Розуміння	класифікувати, асоціювати з, змінювати, з'ясовувати, перетворювати, будувати, описувати, обговорювати, виділяти, оцінювати, пояснювати, виражати, розширювати, ідентифікувати, ілюструвати, інтерпретувати, робити висновок, пояснювати різницю між, розпізнавати, передбачати, доповідати, вибирати, переглядати, перекладати, знаходити рішення тощо.
Застосування знань	застосовувати, змінювати, обчислювати, оцінювати, вибирати, демонструвати, розробляти, виявляти, завершувати, знаходити, ілюструвати, модифікувати, організовувати, передбачити, готувати, відносити до, планувати, вибирати, показувати, перетворювати, використовувати, окреслювати та інші.
Аналіз	упорядковувати, аналізувати, розділяти на складові, обчислювати, розділяти на категорії, порівнювати, класифікувати, поєднувати, протиставляти, критикувати, дискутувати, визначати, робити висновок, виводити, виділяти, розділяти, оцінювати, випробовувати, експериментувати, ілюструвати, досліджувати, співвідносити, тестувати тощо.
Синтез	аргументувати, упорядковувати, поєднувати, класифікувати, збирати, компілювати, проектувати, розробляти, пояснювати, встановлювати, формулювати, узагальнювати, інтегрувати, модифікувати, організовувати, планувати, пропонувати, реконструювати, установлювати зв'язок із, підсумовувати та інші.
Оцінювання	оцінювати, встановлювати, аргументувати, вибирати, поєднувати, порівнювати, робити висновок, співставляти, критикувати, захищати, пояснювати, рейтингувати, розсуджувати, виміряти, передбачати, рекомендувати, співвідносити з, узагальнювати, ухвалювати тощо.

Класифікація в емоційній⁶⁶ (афективній) сфері

- **Сприйняття** (Receiving). Характеризує бажання (направленість) студента отримувати необхідну інформацію (уважне вислуховування співрозмовника, чутливість до соціальних проблем тощо).
- **Реагування** (Responding). Стосується активної участі студента в навчальному процесі (виявлення інтересу до предмету, бажання висловлюватися, робити презентацію, брати участь у дискусіях, бажання пояснювати та допомагати іншим).
- **Ціннісна орієнтація** (Valuing). Коливається в діапазоні від звичайного визнання певних цінностей до активної їх підтримки. Приклади: віра в демократичні цінності, визнання ролі науки в повсякденному житті, турбота про здоров'я оточуючих, повага до індивідуального та культурного різноманіття.
- **Організація та концептуалізація** (Organization and Conceptualization). Стосується процесів, з якими стикаються особи, коли треба поєднати різні цінності, вирішити конфлікти між ними, засвоїти певну систему цінностей. Приклади: особа визнає необхідність балансу

між свободою та відповідальністю в демократичному суспільстві, визнає власну відповідальність за свої вчинки, сприймає стандарти професійної етики, адаптує свою поведінку до прийнятих системних цінностей.

- **Характеристика системи цінностей** (Characterization by a Value or Value Set). На цьому рівні особа має сформовану систему цінностей, що визначає її відповідну послідовну та передбачувану поведінку. Приклади: самостійність і відповідальність у роботі, професійна повага до етичних принципів, демонстрація доброї професійної, соціальної та емоційної поведінки, здорового способу життя тощо.

Для формулювання результатів навчання використовуються такі дієслова:

Сприйняття	запитувати, вибирати, описувати, слідувати, давати, тримати, ідентифікувати, знаходити, називати, вказувати на, обирати, сидіти прямо, відповідати, використовувати, сприймати
Реагування	давати відповіді, пояснювати, розуміти пояснення, допомагати, задовольняти критерії, відповідати вимогам, обговорювати, дискутувати, вітати, сприяти, зараховувати до категорії, виконувати, тренуватися, представляти, читати, відтворювати, звітувати, повідомляти, обирати, розповідати, писати, намагатися, брати участь
Ціннісна орієнтація	завершувати, описувати, розрізняти, пояснювати, слідувати, формувати, ініціювати, запрошувати, приєднуватися, виправдовувати, доводити, пропонувати, читати, звітувати, повідомляти, ділитися, вивчати, працювати, співпрацювати
Організація та концептуалізація	дотримуватися, перетворювати, впорядковувати, поєднувати, порівнювати, завершувати, захищати, виправдовувати, пояснювати, узагальнювати, виявляти, інтегрувати, змінювати, пристосовувати, організовувати, готувати, співвідносити, створювати, синтезувати, інтегрувати
Характеристика за системою цінностей	діяти, розмежовувати, демонструвати, впливати, слухати, змінювати, виконувати, практикувати, пропонувати, кваліфікувати, ставити питання, переглядати, служити, вирішувати, розв'язувати, використовувати, перевіряти, кидати виклик, організовувати, осуджувати, поширювати

66

Класифікація у психомоторній сфері

- **Імітація** (Imitation). Споглядання за поведінкою іншої особи та її копіювання.
- **Відтворення маніпуляцій** (Manipulation). Виконання певних дій за допомогою інструкцій та практичних навичок.
- **Досягнення точності** (Develop Precision). Здатність виконувати завдання при невеликій кількості помилок і робити це точніше без наявності фахової допомоги. На цьому етапі навичка вважається засвоєною.
- **Поєднання** (Articulation). Здатність координувати серію дій за допомогою поєднання двох або більше навичок для виконання нетипових операцій. Ці складові можуть модифікуватися, щоб відповідати певним вимогам або для розв'язку задачі.
- **Натуралізація** (Naturalization). Демонстрація високого рівня виконання в природному стилі («не роздумуючи»). Навички при цьому поєднуються, упорядковуються та виконуються стабільно і легко, поєднується розуміння, здатність та майстерність. Коли студенти досягають цього рівня, вони здатні створювати свої власні варіанти виконання

- навички та вчити інших.

Для формулювання результатів навчання використовуються такі дієслова:

Імітація	копіювати, наслідувати, повторювати, дотримуватися, спостерігати, ідентифікувати, впізнавати, імітувати, відтворювати, пробувати
Маніпуляція	відтворювати, будувати, виконувати, впроваджувати
Досягнення рівня точності	демонструвати, завершувати, показувати, калібрувати, контролювати, вдосконалювати, практикувати, відпрацьовувати
Поєднання	конструювати, вирішувати, координувати, комбінувати, інтегрувати, адаптувати, розробляти, формулювати, модифікувати, вдосконалювати, навчати
Натуралізація	проектувати, виокремлювати, управляти, винаходити, керувати проектом